MEMENTO

A KÖZGAZDÁSZ FÓRUM időszerű prioritásai

A KÖZGAZDÁSZ FÓRUM a jelenlegi számával az indulásától számítva (1998. január) elérte a 17. számot, és zárja a négyéves folyamatos megjelenését. Ez nem nagy szám, azonban ez alatt a négy év alatt, ha nem is hasonlíthatjuk a görög–római mitológia csodálatos „metamorfózisaihoz", mégis számot kell adnunk arról, hogy az első számtól a mostaniig lépésről lépésre a négy oldalt kitevő kezdő HÍRLEVÉL-től a most megjelent 28 oldalas FÓRUM-ig az „átváltozás" nemcsak mennyiségi, és nem csekély.

Lapunk számról számra fokozatosan gazdagodott. Míg az első három számban (0–2. szám) csupán tagságunkat érintő közérdekű információkkal, belföldi és külföldi szakmai rendezvények bemutatásával foglalkoztunk, a harmadik számban már indítottuk az erdélyi vállalkozásfejlesztő szövetségek új rovatát. Eddig 14 szövetséget mutattunk be, s a rovat addig él, míg mind a 20 szövetséget sikerül bemutatnunk. A negyedik számtól kezdődően fokozatosan új témákkal és rovatokkal gazdagodott a lapunk, s jelentősen emelte tekintélyét az a tény, hogy ettől a számtól kezdődően szakmai véleményeknek is helyet adtunk. Türelmes munkával eljutottunk oda, hogy ma már lapunk kb. 80%-át szaktanulmányok foglalják el. Az évek során, mondhatni sorozatban, helyet kapott a lapban az erdélyi magyar nyelvű felsőfokú és középfokú közgazdászképzés viszontagságai a XIX. és XX. században témája (összesen 13 írás örökíti meg szakképzésünk gyötrelmeit, kimulasztását s újraéledését). Úgyszintén helyet kapott a lapban a XIX. század olyan erdélyi személyiségeinek a bemutatása, mint Wesselényi Miklós, Bölöni Farkas Sándor, Brassai Sámu-

Emberi teljesség és fogyasztói társadalom – Egy székelyföldi és egy nyugat-dunántúli felmérés tapasztalatai

KOCSIS TAMÁS

Altern-csoport, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék

A teljes embert meghatározó társas, kulturális, természeti és vallási gyökerek kutatása elvileg a világ bármely pontján lehetséges. Az összefüggések feltárása érdekében azonban ilyen kutatást leginkább ott érdemes végezni, ahol valószínűleg kellő mértékben fellelhető a vizsgálni kívánt jelenség, azaz ahol várhatóan még nem vesztek el a teljességhez szükséges gyökerek, de a fogyasztói társadalom is kezdi már éreztetni hatását. A Kárpát-medencei magyar nyelvterület ilyen szempontból alkalmas terepnek látszik. Falvakban vizsgálódtunk, ahol az emberi közösségek fennállása és a természettel alkotott szoros kapcsolat megléte inkább feltételezhető, mint a városokban.

A felmérést két, egymástól lehetőség szerint csak gazdasági szempontból különböző területen végeztük, hogy kimutathatóvá váljék a fogyasztói társadalom (a GDP-vel és a rendelkezésre álló anyagi javakkal mért gazdasági fejlettség) és a gyökerek közötti esetleges kapcsolat. A gazdasági fejlettség magyar nyelvterületen a földrajzi elhelyezkedéssel szoros kapcsolatban áll, azaz keletről nyugat felé haladva egyre fejlettebb a gazdaság, s az emberek egyre jobb anyagi körülmények között élnek. A kutatás két helyszínét tehát az ilyen szempontból lehető legnagyobb különbséget mutató területeken jelöltük ki, s választásunk a Székelyföldre (Kézdiszék, Kovászna megye) és a Nyugat-Dunántúlra (Őrség, Vas megye) esett.

Az erdélyi Kézdiszék és a dunántúli Őrség falvaiban végzett kutatásunk alapján megerősítést nyert ama várakozásunk, hogy a megkérdezett falusi válaszadók életében a teljességhez szükséges gyökerek épsége és a fogyasztói társadalomba ágyazottság között alapvetően fordított irányú a kapcsolat. A gazdasági szempontból viszonylag fejletlen, gyenge infrastruktúrával rendelkező, kevés anyagi jószággal bíró és alacsony szintű márkaismerettel rendelkező Kézdiszék meglehetősen távol áll attól, hogy fogyasztói társadalomnak nevezhessük, míg a gazdaságilag viszonylag fejlett, kiváló infrastruktúrával rendelkező, sok anyagi jószággal bíró és magas márkaismeretű Őrség falvainak közösségein egyre inkább felismerhetők a fogyasztói társadalom jegyei. Az emberi teljességhez szükséges gyökerek viszont Kézdiszéken erősebbek, mint az Őrségben.

A társas gyökeret vizsgálva a személyek közötti rendszeres kapcsolattartásban nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatnunk a két régió között, a megkérdezettek független benyomásaink alapján azonban – az egyes falvak „emberközeliségét" és segítőkészségét tekintve – egyértelműen kedvezőbb kép alakult ki Kézdiszékről. A családok integritását illetően szintén Kézdiszék előnyéről beszélhetünk: e térség falvaiban – a kutatás idején – egyáltalán nem volt „divatos" a válás, szemben az őrségi falvakkal, ahol számos szétzilálódott család található (elvált, élettársi kapcsolatban élő, újraházasodott, öngyilkosság miatt özvegy stb. válaszadók). Ha a helyi kultúrával való kapcsolatra a népdalismeret, a természettel való kapcsolatra pedig az otthoni állattartás és földművelés elterjedtsége alapján következtetünk, akkor Kézdiszéken erősebbnek látszanak e gyökerek a fogyasztói társadalom jegyeit mutató Őrséghez képest. A vallási gyökér szintén a gazdaságilag viszonylag fejletlen régióban erősebb: Kézdiszéken mind az Istenben való hit, mind a templomba járás, mind az imádkozás gyakorisága, mind pedig a tízparancsolat ismerete alapján egyértelműen erősebb ez a gyökér. Ha a

el, Kőváry László, Széchenyi István, akik a koruk gazdasági gondolkodásában elöl jártak, s maradandót alkottak. Innen született az ötlet *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából* című könyv megírására is, mivel a szerkesztő úgy gondolta, hogy ezek a nagy személyiségek, s még mások is, kimerítőbb ismertetésre érdemesek, és hogy egy ilyen könyv nagy űr pótlására adhat alkalmat. A további számokban számos tanulmány jelent meg, leginkább fiatalok tollából, s főleg a vidékfejlesztés kérdéskörében, valamint a fejlesztési gazdasági régiók helyzetelemzéséről és fejlődési kilátásairól. Érdeklődésre tartott számot az „Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban" rovatunk is, amelyikben folyamatosan ismertetjük a legidőszerűbb rendelkezéseket, a friss törvények indexét és rövid tartalmát. Ezt a rovatunkat, az érdeklődésre való tekintettel és a gyakorló közgazdászok hasznára, folytatjuk. „Tízéves az RMKT" (2000. szept.) nyolcvan oldalasra bővített ünnepi számunk új fedőlappal ünnepelte társaságunk alakulásának tízéves évfordulóját, és helyet biztosított a „Mi is az RMKT?" véleményeknek, meg társaságunk tízéves tevékenységének összefoglalására.

A KÖZGAZDÁSZ FÓRUM célja az erdélyi magyar közgazdásztársadalom, a vállalkozói réteg, valamint a gazdasági kérdések iránt érdeklődők sajtóorgánuma lenni. Közlési teret biztosít a gazdasági jellegű tevékenységek, események, rendezvények gyors, tárgyilagos tájékoztatására, szakembereink szaktanulmányainak megjelentetésére, az európai integráció és regionális együttműködés eszméjének terjesztésére, a demokrácia és piacgazdaság elvei szellemében.

Lapunk megjelenésének négyéves tapasztalata alapján a szerkesztőbizottság két alapvető változásra szánta el magát:

társadalmi együttélés évezredes normáit is szabályozó tízparancsolathoz való viszonyt tekintjük, akkor az őrségi falvak nagyobb jólétben élő lakosai inkább hajlamosak e normák megkérdőjelezésére, mint a kézdiszékiek. A válaszadók szülőföldhöz, lakóhelyhez való ragaszkodását (földrajzi mobilitását) tekintve az anyagilag szegényebb kézdiszékiek lényegesen erősebb kötődésről tettek tanúbizonyságot. Az őrségiekhez képest több, szülőföldjét semmi pénzért el nem hagyó személy található Kézdiszéken, s még egy ingyenesen lehetővé tett rövidebb utazás esetén is többen magyar nyelvterületen maradnának itt, mint az Őrségben.

A két régió összehasonlításakor a materiális életcélt megnevezők és a pénzért még az életükből is adni hajlandók (azaz az ördögi alkura hajlamosak) aránya között nincs jelentős különbség, csakúgy, mint az alkoholfogyasztás és a dohányzás átlagos mértéke között. Ha viszont a válaszadót képzeletben egy jelentős pénzösszeghez juttatjuk, akkor az anyagi szempontból szűkösen élő kézdiszékiek önzőbbnek mutatkoznak az őrségiekhez képest: az összegből többet költenének magukra, s kevesebbet osztanának szét a családon belül, illetve kevesebbet juttatnának belőle a kívülállóknak.

A teljes minta klaszterelemzéssel való több alcsoportra bontása további fontos összefüggések felismerését teszi lehetővé. Így például Kézdiszéken megtalálható egy főként idősekből álló csoport, amely a legerősebb gyökerekkel rendelkezik, és a fogyasztói társadalomtól a legtávolabb áll; egy vegyes korösszetételű, köztes állapotú csoport, amely a gyökereit már kezdi elveszíteni, de a fogyasztói társadalomba még nem integrálódott be; s egy főleg fiatalokból álló csoport, amelynek vágyai és gondolkodása (s nem a tényleges életmódja!) egyre inkább a fogyasztói társadalomban élőkéhez válik hasonlóvá. Kézdiszék nagyobb fokú önzése az Őrséghez képest elsősorban ez utóbbi csoportnak „köszönhető" (valamint a gyökerüket vesztőknek), e csoportban szakadtak el a vágyak a leginkább a realitásoktól (a ténylegesen lehetővé vált és a kívánt utazási távolságok különbségét tekintve), s ez a csoport „rontja le" Kézdiszék átlagát az ördögi alkuba bocsátkozás és a szülőföld elhagyására vonatkozó készség tekintetében is.

Az Őrségben szintén megtalálható egy idősebb, viszonylag több hagyományt őrző csoport, ez azonban csak a jólét őrségi társadalmán belül látszik erős gyökerűnek, s tagjai jobban hasonlítanak a kézdiszéki „gyökereit vesztőkhöz", mint a kézdiszéki erős gyökerekkel rendelkezőkhöz. Őrségi az a csoport is, amelyik nyugat-európai mércével tekintve alighanem kiváló osztályzatot kapna a fogyasztói társadalomnak megfelelő életmód és gondolkodás szempontjából (homo economicus – gazdasági ember). Ez a főleg fiatalokból álló csoport kiváló anyagi körülmények között él, rengeteg nyugati márkanevet ismer, minden további nélkül elhagyná a szülőföldjét, könnyen bocsátkozna ördögi alkuba, és a százmillió forintos ajándékpénzt meglehetősen önző módon használná fel.

Úgy látszik, hogy az anyagi jólétben élő őrségi társadalom kitermeli a szétzilálódott családi háttérrel élők különleges csoportjait is. E csoportok elsősorban a férfi–nő törésvonal mentén különülnek el egymástól, a családi válságba sodródott férfiak és nők sorsa és életfelfogása ugyanis teljesen eltérő. Azok a férfiak, akiknek már a családi háttere is szétzilálódott, a gyökértelenné vált lét legszomorúbb példáját nyújtják. Vallási és helyi gyökereik teljes mértékben megsemmisültek, materializmusuk kiemelkedően magas, az alkohol és a dohányzás rabjai, s naphosszat ülnek tétlenül a tévé előtt, amelyben kereskedelmi műsorokat néznek. Ehhez képest a sérült családi kötelékekkel rendelkező nők az élet eme csapására többnyire más választ adnak: helyi gyökereik őrségi viszonylatban megerősödnek, vallási gyökereik kiemelkedően erőssé válnak, a saját haszon érdekében ördögi alkura nem hajlamosak, önzésük csökken, s

1. Tekintettel a megfelelő érdeklődésre az olvasók, valamint a közölni szándékozók részéről, a jövő évtől kezdődően áttérünk a két hónaponkénti megjelenésre, de nem mellékes az a tény sem, hogy így nagyobb közlési területet tudunk biztosítani gyakorló közgazdászaink, fiatalabb és tapasztaltabb kutatóink számára, azonban várjuk azoknak a szakmai írását is, akik hasznos, közérdekű gazdasági témákkal óhajtják és képesek gazdagítani szakirodalmunkat.

2. A 2002-es évtől kezdődően a lap terjesztésére megrendeléses rendszert vezetünk be könyvtárak, szakiskolák, egyetemek s azoknak a gazdasági szakembereknek a számára, akik rendszeres olvasói szeretnének lenni lapunknak, mégpedig féléves (60 000 lej) és éves (110 000 lej) előfizetéssel.

A lap különösebb alaki változáson nem megy át, azonban máris szeretnénk egy állandó rovattal gazdagítani. A jövő évi első számával kezdődően szakoktatási oldalt indítunk, azaz az oktatás fontosságát kiemelten kezelve, szeretnénk időszerű híreket szolgáltatni, mégpedig az erdélyi és magyarországi közgazdászképzéssel kapcsolatos híreket, felvételi hirdetéseket, doktori képzést, szakkollégiumok eseményeit, egyetemi pályázatokat stb. ismertetni. Új rovatok beiktatására is készek vagyunk, ha a lapunk iránti érdeklődők és előfizetők másra is igényt tartanak. Várjuk javaslataikat és a minőség javítását szolgáló bírálataikat.

Merjük hinni, hogy mint egyedüli romániai magyar szaklapot a közgazdász-társadalmunk és a gazdasági kérdések iránt érdeklődők igénylik, és képesek fenntartani. Mi ezért mindent megteszünk, s számítunk Önökre!

Somai József főszerkesztő

igen nagy mértékben fordulnak a kívülállók problémái felé, azaz a hirtelen kapott komoly pénzösszeg jelentős részét karitatív célokra fordítanák. Az „őrségi önzetlen aszszonyok" e csoportjának köszönhető, hogy az őrségiek átlagosan adakozóbbnak bizonyultak a kézdiszékiekhez képest.

A Székelyföld–Őrség megkülönböztetéstől függetlenül a fontosabb jellemzők egymáshoz való viszonyát is megvizsgáltuk a teljes mintában. A sokdimenziós skálázás segítségével számos fontos összefüggés láthatóvá válik: így például az anyagi szegénység valóban alacsony márkaismerettel, széles körű otthoni állattartással (természeti gyökér) és a tízparancsolathoz való ragaszkodással párosul, míg a jólét növekedésével nő a márkaismeret, csökken az otthoni állattartás, és nő a tízparancsolattal szembeni szkepticizmus. Ha az anyagi jólétre utaló változók helyett további gyökerekkel kapcsolatos változókat vonunk a vizsgálatba, akkor kiderül, hogy a gyenge gyökerekre utaló változók tendenciaszerűen járnak együtt a fogyasztói társadalomba és az anyagias gondolkodásra utaló mutatókkal, azaz jellemző itt az alacsony népdalismeret, hiányzik az imádkozás és a szülőföldhöz való ragaszkodás, gyakran komolyan megkérdőjeleződik a tízparancsolat, erőteljes az önzés és a materialista életfelfogás, magas az ördögi alkura való hajlam, és magas fokú a nyugati márkanevek ismerete. Természetesen ugyanezen mutatók ellenkező előjellel csoportosulnak a fogyasztói társadalomtól távol állók, a viszonylag erős gyökerekkel rendelkezők esetében.

A kutatás eredményei alapján felmerül az az igény, hogy ne csak anyagi síkon értelmezzük az abszolút szegénység fogalmát, hanem az ember nem anyagi szükségleteinek kielégítettsége szempontjából is értelmezzük azt. Ebben a szemléletben a fogyasztói társadalom gyökértelen lakóközösségeit, beleértve az őrségi falvakat is, súlyosan deprivált körzetekké kellene nyilvánítani, s a probléma enyhítése érdekében sürgős cselekvésre lenne szükség. A székelyföldi emberek életmódja pedig még mai, bomlófélben lévő társadalmi helyzetükben is példa lehet a világ számára. Különösen figyelemreméltó lehetne az itteni világ, ha a székelyföldi emberek a kívülről érkező, a fogyasztói társadalom felé csábító üzenetektől kellő távolságot tudnának tartani, s ezzel valamivel önkéntesebbé válna az életmódjuk (jelenleg ez távolról sem mondható el), valamint ha a kétségtelenül hiányzó ökológiai tudatosságot oktatással erősítenék a régióban. Az anyagi szempontból egyszerű életmód ugyanis egyre kevésbé ízlés kérdése, ezt kívánja meg a világ súlyosbodó környezeti válságának megoldása is. (Lásd például az önkéntes egyszerűség mozgalmának egyesült államokbeli terjedését.)

Ettől függetlenül fontos, hogy amit önmagában erénynek és követendő példának tartunk, az nem a szegénység másokhoz képest értelmezett, azaz relatív válfaja, hanem a teljesség – ami úgy látszik, a túlzott anyagi gazdagság és kényelem körülményei között egyre nehezebben megélhető. A teljes ember számára, illetve a többségében ilyen személyekből álló társadalomban a pénznek, a piacnak és a gazdaságnak az anyagi szükségletek megfelelő szintű kielégítésére korlátozódik a szerepe, s az emberi lét nem anyagi síkjain az anyagi megfontolásoknak semmiféle szerepük sincs. A teljességet fenyegető egyik legveszélyesebb tendencia az, amikor a gyökértelenné váló ember életében és döntéseiben túlterjeszkedik a pénzelvű gondolkodás a maga természetes határain.

(A kézdiszéki felmérés 2000 áprilisában készült Kézdiszárazpatakon, Kézdiszentléleken és Kézdioroszfaluban, s 66 főt tartalmazott. Az őrségi felmérés 2000 júniusában készült Iváncon, Felsőmarácon és Csákánydoroszlón, s 66 főt tartalmazott. Az írás részlet a szerző Gyökereink – *Örömről és gazdagságról egy világméretű fogyasztói társadalomban* című PhD-értekezéséből.)